

BULLETIN

UITGEGEVEN DOOR DEN

Nederlandschen Oudheidkundigen Bond.

Beschermvrouw H. M. de Koningin.

Juli 1906.

Het Bulletin van den Ned. Oudh. Bond verschijnt op onbepaalde tijden, in nummers van één tot drie vel. Zes nummers vormen een deel.

De prijs per deel bedraagt *f* 2.50.

De leden van den Bond en de correspondenten ontvangen het Bulletin kosteloos.

Uitgever: JOHANNES MÜLLER, Amsterdam.

Stukken voor de redactie te zenden aan: E. W. MOES, Frans van Mierisstr. 85, Amsterdam, Mr. J. C. OVERVOORDE, Plantsoen 43, Leiden, A. PTT, Keizersgracht 525, Amsterdam of Dr. W. VOGELANG, Oosterpark, Amsterdam.

Officieele Berichten.

Algemeene Vergadering.

De Algemeene Vergadering van den Bond zal dit jaar te *Middelburg* gehouden worden op Zaterdag 21 Juli.

Na aankomst van den sneltrein van 11.35 G. T. begeven de deelnemers zich naar het Stadhuis, waar zij verwelkomd zullen worden door het Stadsbestuur. Na bezichtiging van het Stadhuis wordt gelegenheid gegeven om te lunchen (lunch à *f* 1.00 in de Societeit St. Joris, en à la carte in verschillende restaurants), waarna te 1.15 de vergadering wordt gehouden in de Societeit St. Joris.

In deze vergadering wordt verslag uitgebracht door den Secretaris en rekening en verantwoording gedaan door den Penningmeester. Hierna wordt bestuursverkiezing gehouden en wordt de plaats van bijeenkomst voor de volgende vergadering bepaald, waarna gelegenheid zal gegeven worden tot bespreking van punten in het belang van den Bond of van algemeen oudheidkundig belang. Zij die mededeelingen wenschen te doen of besprekingen wenschen te houden, worden verzocht hiervan minstens vier dagen tevoren aan den Secretaris kennis te geven. In verband met den beperkten tijd en de verschillende te bezichtigen belangrijke gebouwen is ditmaal geen spreker uitgenoodigd.

Na afloop der vergadering zal een rondgang gehouden worden door de stad, waarbij het belangrijkste op oudheidkundig gebied zal worden bezichtigd onder leiding van de Commissie van ontvangst, bestaande uit de H.H. H. Tak, voorzitter, Mr. B. F. W. van Brucken Fock, M. Fokker, J. A. Frederiks, Mr. K. J. Frederiks, Mr. R. Fruin, L. W. A. M. Lasonder, Mr. W. Polman Kruseman, Mr. G. J. Sprenger en W. O. Swaving. De wandeling zal in groepen geschieden, waarna de deelnemers zich op de Groote Markt vereenigen om per tram naar Vlissingen te gaan. Het uur van vertrek zal op de vergadering nader worden opgegeven.

Na aankomst te Vlissingen wordt een gemeenschappelijke maaltijd gehouden in het Groot Badhuis aldaar, à f 2.50 per couvert buiten den wijn, na afloop waarvan aan de bezoekers op het terras van het Groot Badhuis een concert zal worden aangeboden.

Zij, die aan den maaltijd wenschen deel te nemen worden *dringend* verzocht hiervan *vóór 18 Juli* kennis te willen geven aan den Secretaris der Ontvangst-commissie den Heer L. W. A. M. Lasonder, Vlasmarkt te Middelburg.

Wegens het in de maand Juli dikwijls zeer sterk vreemdelingenbezoek aan Middelburg en Vlissingen wordt aan hen, die aldaar wenschen te overnachten, aanbevolen om tijdig logies te bespreken. De Vereeniging tot bev. v. h. Vreemdelingenverkeer in Walcheren, te Middelburg, heeft zich bereid verklaard om, bij tijdige opgave, zich met de bespreking van logies te belasten (Informatiebureau Groote Markt I, 15).

Bij genoegzame deelneming zullen voor den 22en Juli onder leiding van de Commissie van ontvangst uitstapjes naar Veere of naar Goes worden ontworpen.

Toegang tot de vergadering, met recht van deelneming aan den tocht door de stad, den maaltijd en het concert, hebben alle leden en corresponderende leden van den Bond en alle leden van aangesloten Vereenigingen.

Namens het Bestuur:

J. C. OVERVOORDE, *Secretaris*.

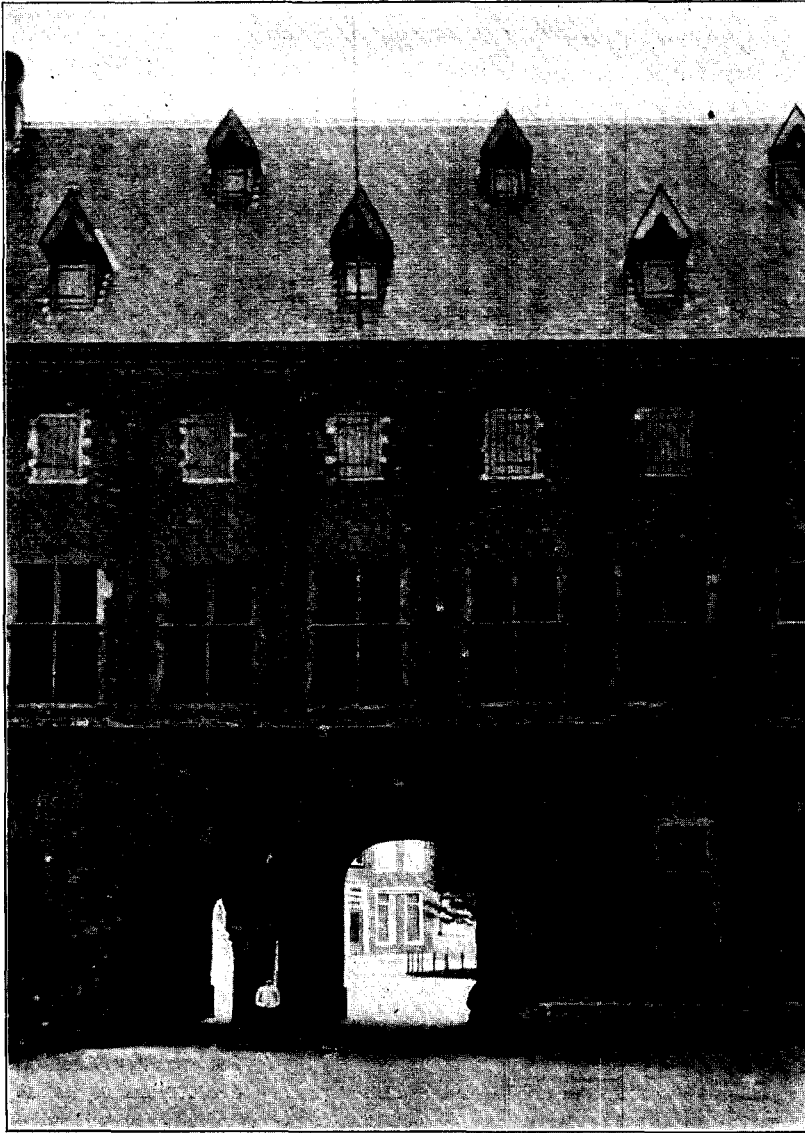
Belangrijke gebouwen te Middelburg. ¹⁾

Op ons verzoek om een overzicht van de belangrijkste te Middelburg te bezichtigen gebouwen ontvingen wij van de Commissie van ontvangst het volgend overzicht.

---

1) De hierbij gevoegde cliché's werden ons welwillend ten gebuike afgestaan door de Ver. t. b. v. h. Vreemdelingenverkeer te Middelburg.

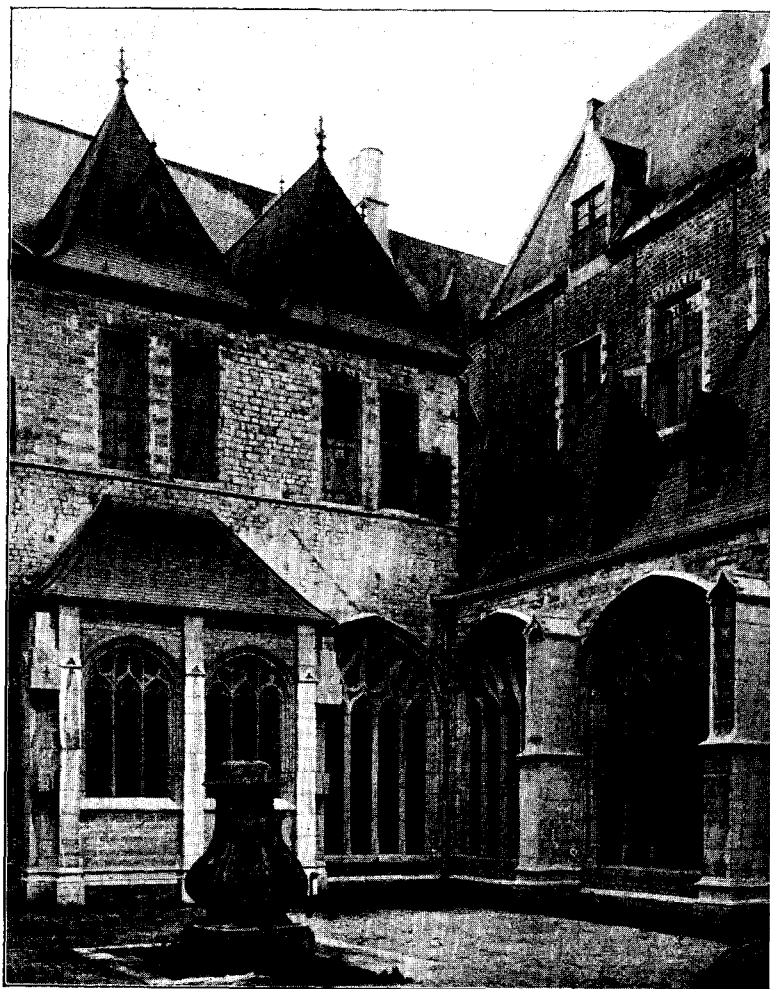

Abdij (Balanspoort).

Voor de abdijgebouwen (afb. 1, 2 en 3) moeten wij verwijzen naar het belangrijk artikel van den heer J. M. Frederiks, opgenomen in het weekblad »*De Ingenieur*» van 30 Juli 1904, N°. 31. De heer Frederiks hoopt ter plaatse zelf de noodige toelichtingen te geven.

REDACTIE.

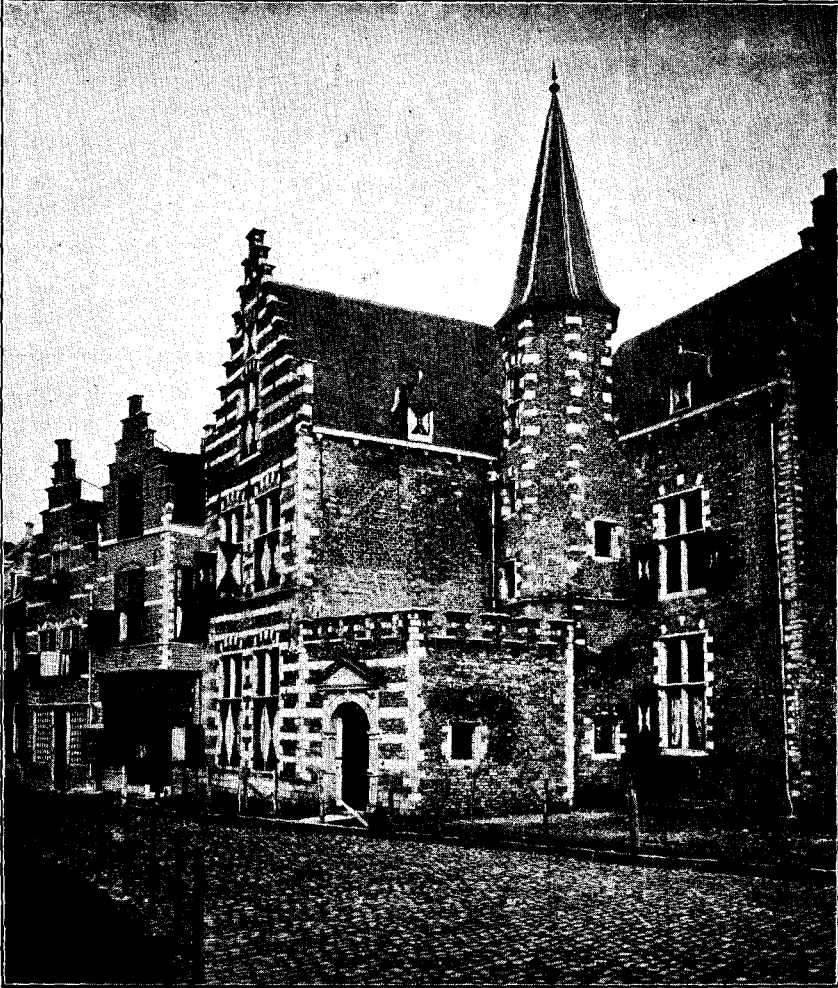
Omtrent den tijd, wanneer het tegenwoordig *Stadhuis* gebouwd is, is men door de onderzoekingen van Kesteloo (*Archief Z. G.* dl. VI, stuk 3) en Domnisse (*Archief Z. G.* 1904) vrij nauwkeurig ingelicht. De grond,

Kloostergang van de Abdij.

waarop de beginselen van het tegenwoordig stadhuis zouden verrijzen, werd aangekocht in 1452. Het toen gebouwde stadhuis had zijn frontgevel aan de zijde van de Noordstraat. Sedert werd het echter aanzienlijk uitgebreid en geheel verbouwd. Dien ten gevolge werd de nieuwe thans nog bestaande gevel gebouwd naar de zijde van het toenmalig Westmonster kerkhof, dat

na het afbreken der Westmonsterkerk (1575) verruimd werd tot de tegenwoordige Markt. De gevel werd ontworpen door Mr. Anthonis Kelderman van Mechelen, die daarvoor in 1512 de patronen leverde en ook met de

Abdijgevel aan de Balans en nieuw opgetrokken gevels in ouden stijl.

uitvoering van het werk in de volgende jaren werd belast. De beelden der graven en de steenen leeuw op de trappen van het stadhuis werden geleverd door Michiel IJwijnz. eveneens te Mechelen. Tegelijkertijd werd ook de gevel van het aangrenzende vleeschhuis gebouwd naar het plan van Rombout Kelderman, zoon van den voornoemden Anthonis. Met den bouw van den

toren werd, naar het schijnt, reeds vroeger, in 1506, aangevangen. Ook dit geschiedde volgens het plan van Anthonis Kelderman, en werd door hem en zijne zoons uitgevoerd.

Stadhuis.

Thans is men bezig met de restauratie van het stadhuis, waarbij tevens enkele wijzigingen worden aangebracht. De beelden in den gevel waren reeds vroeger vernieuwd, en worden het nu ten tweeden male.

Tot het bouwen der *Oostkerk* werd besloten in 1644 en 1645; het model werd gemaakt in navolging van de Luthersche kerk te Amsterdam en de nieuwe kerk Maaslandsberg, door den architect Bartholomeus Frans Drijfhout, te 's Gravenhage, met raad en advies van de architecten Pieter Post, te 's Gravenhage, en Arent Gravesant, te Leiden. In 1647 werden de fundamenten aanbesteed; in 1652 de eerste steen gelegd, doch het werk werd weldra gestaakt en het afgebouwde gedeelte met een houten kap overdekt. De bouw werd eerst eenige jaren later hervat en was geëindigd in 1667. De kerk werd geopend 6 Juli 1667.

De zoogenaamde *Fransche Kerk* was eertijds de Kapel van het klooster van de Bogarden; de voorgevel werd in 1903 gerestaureerd. De kerk is inwendig geheel verontramponceerd en bevat niets merkwaardigs.

De *Engelsche Kerk* was vroeger de kapel der Cellebroers; de gevel bevat goede gothische details en vormt met de omgeving een schilderachtig geheel. Hierin was later de tapijtfabriek van Jan de Maegt gevestigd; sedert 1629 werd er de Engelsche Kerk in gehouden.

De *Luthersche Kerk* is gebouwd van 1740—1742 door Jan de Munck.

De *Gasthuiskerk*, vroeger de kapel van St. Barbara, behoorde toen tot het daarnaast gelegen, doch thans verdwenen gasthuis. De gothische deur bevat een fraai bewerkte naald met een Mariafiguurtje.

Het *gerechtsgebouw* op het Hofplein dateert uit veel later tijd, nl. uit de 2de helft der 18de eeuw. Het werd gebouwd voor J. A. van de Perre van Nieuwerwe, representant van den eersten edele in Zeeland, den man, bij wien van der Palm kapelaansdiensten verrichtte. Het gebouw, dat in 1840 voor zijne tegenwoordige bestemming werd ingericht, bevat eenige merkwaardige gobelins.

De Confrerie *St. Sebastiaan* heeft een fraaie vergaderzaal in zwaren renaissance-stijl gebouwd en met oude mantels, porselein, Delftsch aardewerk, enz. versierd. Van het oude gebouw is enkel een torentje overgebleven.

De voorgevel van de Societeit *St. Joris* werd einde 19de eeuw gerestaureerd.

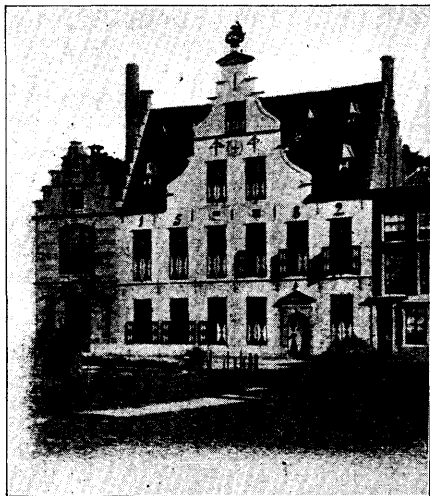
Het *Militair hospitaal*, vroeger het Schuttershof van de Edele busse of kolverniersdoelen is, gesticht 1607 - 1611. Later werd het een depôt voor recruten en daarna militair hospitaal. Het wordt thans op rijks kosten gerestaureerd.

Van de oude poorten is alleen de *Koepoort* overgebleven; zij verkeert nog in goeden staat en werd gebouwd van 1735—1744 door den architect Jan de Munck.

De gevel van het huis *De Gouden Sonne* in de Lange Delft H. 3 werd in 1635 gebouwd voor Guilielmus Quirijsen, burgemeester in 1629 en 1633. De heer Macaré beschrijft dit huis aldus:

»Deze zoogenaamde topgevel is in vier groote afdeelingen of vakken verdeeld, elk versierd met onderscheiden soort van pilasters, waarop, voor elke afdeeling, eene kroonlijst rust. In de kroonlijst van de onderste afdeeling, waarvan de pilasters zijn weggenomen, denkkelijk bij de plaatsing der thans

bestaande voordeur en schuiframen, ziet men de afbeelding van vier soorten van visschen; in de lijst van de tweede afdeeling vier viervoetige dieren; in die van de derde vier vogelen; en in die van de vierde de afbeelding van het uitspannel, bestaande uit zon, maan en sterren. Behalve deze sieraden vindt men nog in de bovenste afdeeling de wapens van Zeeland en Middelburg; in de derde afdeeling, afbeeldingen, ten halve lijve, van twee tot nog toe onbekende personen, die, te oordeelen uit de bijgevoegde werktuigen van passer, regel, enz. wellicht de architecten of werkbazen van dit gebouw voorstellen; in de

Societeit Sint Joris.

tweede afdeeling vindt men het jaartal 1635, terwijl eindelijk in de onderste, eene groote zon voorkomt, die waarschijnlijk in vroegeren tijd is verguld geweest, in overeenstemming met den naam van dit huis zijnde *de gouden Sonne*.

Op de benedenhoeken van den top staan twee pyramiden, en op de twee volgende hoeken twee leeuwen, waarvan die ter rechterzijde het wapen van het geslacht Quirijsen, en die ter linkerzijde dat van het geslacht de la Vainquiere vasthoudt, zijnde op den top zelve een niet onverdienstelijk beeld van Minerva geplaatst.”

De gevel van het huis *De Steenrotse*, Dwarskade G. 112, werd in 1590 gebouwd voor Andries de Valckenare, steenhouwer, die van dien gevel een soort uithangbord voor zijn beroep heeft gemaakt.

»Behalve onderscheiden andere sieraden, merkt men op, ter hoogte van de derde verdieping, drie tafereelen in half verheven beeldhouwwerk; zoo het schijnt uit de gewijde geschiedenis getrokken, waarvan het middelste, blijkens het onderschrift, het springen van de waterbron uit de rots van Horeb op Mozes bevel, voorstelt. Exodus, Hoofdstuk 17.

Vijf soortgelijke tafereelen, op de tweede verdieping, schijnen te zinspelen op het verkrijgen, bewerken, overbrengen en gebruik van den gehouwen steen, en staan dus in verband tot het beroep van den eigenaar."

Van het *West-Indische huis*, omstreeks 1530 verbouwd door Adolf Herdinck, rentmeester van Bewesten Schelde, later het eigendom geworden van den prins van Oranje, in 1582 aangekocht door de stad ten behoeve der Engelsche court en in 1624 voor de West-Indische compagnie ingericht, is thans het grootste gedeelte verbouwd tot eene school; alleen een klein gedeelte, ingericht tot bank van leening, heeft nog altijd het oude aanzicht.

Een goede gevel is verder het Gebouw voor het Vreemdelingenverkeer aan de Markt, een oud geveltje voor enkele jaren gerestaureerd.

Voorts bevatten een groot aantal gevels goede details, doch hebben door het inbreken van groote kozijnen, het maken van onderpuien of het veranderen der daken veel van hun oorspronkelijk karakter verloren.

Nederlandsche Musea.

De Compagnieskamer van het Museum van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Hoewel sedert tal van jaren in het Museum van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen een aantal stukken snijwerk en meubelen uit den tijd der Oost-Indische Compagnie aanwezig waren, was het toch onmogelijk zich een denkbeeld te vormen van de wijze waarop onze voorvaders, in vroeger eeuwen, hunne woningen in de tropen hadden ingericht en daardoor een duidelijke voorstelling te krijgen van hun levenswijze.

Het weinige huisraad dat men in de verzameling aantrof, uitsluitend bestaande uit enkele kasten en tafels, benevens een aantal stoelen en fragmenten van ledikanten, was grootendeels in barokken stijl en te zeer overladen met lofwerk om ons een grooten dunk van kunstwaarde te geven. Slechts enkele stukken, beeldhouwwerk in ebbenhout of andere zware houtsoorten, waren daar als proeven van hetgeen, vóór de vervaardiging van het overdadig versierde meubilair, door bekzamere handen tot stand

gebracht kon worden en deden het vermoeden rijzen dat meer meubels in dien trant éénmaal moesten zijn aangemaakt

Toen ik, tien jaren geleden, voor het eerst die merkwaardige stukken zag en zij mijn belangstelling zóódanig opwekten, dat ik mij, onder het bijeenbrengen eener kleine collectie, moeite gaf meer van hun herkomst te weten te komen, bemerkte ik, tot mijn verwondering, dat, behalve eenige weinige kunstliefhebbers en verzamelaars van antiquiteiten, niemand op Batavia veel ophad met die monumentale meubelen. Eerst toen het degelijke en belangwekkende artikel van Dr. W. J. Oosterhoff, getiteld »Oud-Indische Meubelen'', vol fraaie illustraties in *Elsevier's Maandschrift* ¹⁾ verscheen, begon men zich langzamerhand voor dezen arbeid te interesseeren. Velen toch voelden zich niet uitsluitend door de onbetwistbare kunstwaarde ²⁾ van het werk aangetrokken, maar bleken meer belangstelling te hebben voor de historische beteekenis, en juist voor deze personen was het opstel: »Oud-Indische Meubelen'', een prikkel tot meer waardeering.

Het is hier de plaats niet om alle bijzonderheden, omtrent Indische Kunst, in dat artikel voorkomende, in haar geheel over te nemen. Ik kan volstaan met op de belangrijkste opmerkingen de aandacht te vestigen en aan bewuste brochure het volgende te ontleenen:

Het hier bedoelde meubilair, uit ebben-, ijzer- of vleeschhout, ook wel uit het op Ceylon voorkomende satijnhout vervaardigd, en met bloemen-

1) *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 1898, No. 10.

2) Aan de kunstwaarde wordt heden ten dage niet meer getwijfeld door menschen aan wier oordeel waarde wordt gehecht. Na de publicatie van Dr. Oosterhoff's stuk werd slechts éénmaal door een onbekende een poging gedaan om deze meubelen belachelijk te maken. Onder de rubriek »Letteren en Kunst'' in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 18 Augustus 1901, trachtte hij tegen de waardeering, die deze arbeid ondervindt, op te komen met de volgende waarden: »... als historische stukken »zijn zij echter van belang ontbloot. Hun herkomst is schier geheel in het duister »gehuld...'', en verder: »Het mooiste van deze meubelen is dat men ze eenige »jaren geleden zoo gewichtig oordeelde om er een opstel aan te wijden. Een opstel »dat hun verdienste in het licht moest stellen! Het werk van onbekwamen is daarin »door een onbevoegde opgesierd. Zóó zelfs dat op enkele bladzijden dit werkmans- »gedoe vermeld wordt tegelijk met Indische Volksvlijt. Ook met den Hindoetijd in »Indië? Groote goden, het papier is toch maar geduldig!'' en ten slotte: »Zij worden »in hunne nulliteit gevaarlijk als men nu nog de inlanders naar deze modellen laat »werken!''...

Dit geschrijf was naar aanleiding van de tentoonstelling van Oud-Indische meubelen in de Gothische Zaal te 's Hage.

Iemand die zich W. teekende, waarschuwde, in het *Koloniaal Weekblad* van 21 November 1901, het publiek om maar niet zoo blindelings aan te nemen dat bedoelde meubelen het aanzien niet waard zijn, en releveerde hoe Dr. F. W. van Eeden, toenmaals Directeur op het Paviljoen te Haarlem, van diezelfde stukken had gezegd: »... »zij zullen, zonder twijfel, het onderwerp blijven van ernstige studie, zoowel voor onze artiesten als voor onze kunsthistorie.''

motieven of heraldische figuren versierd, staat bekend onder den naam van Indo-Portugeesch meubilair. Door de opvolging van Hindoes, Portugeezen en Nederlanders in Indië en het feit dat de Indische Archipel, Achter-Indië en Ceylon, éénmaal Portugeesche bezittingen zijn geweest, is het moeilijk met zekerheid uit te maken tot welke perioden de verschillende vormen gerekend moeten worden. Ebbenhout werd uit de Molukken, satijnhout van Ceylon met scheepsladingen aangebracht en zoo is het te verklaren dat dezelfde meubelen, die op Java en in de Molukken als producten van inheemsche kunstvljt werden aangemerkt, als »made in Bombay'', of via Bombay en Ceylon, in Europa zijn gekomen en daar, als Indo-Portugeesch werk, zeer werden gewaardeerd.

Het verkeer met Hindoestan is steeds levendig gebleven en heeft grooten invloed gehad op het gebied van bouwkunst en ornamentiek.

Herhaaldelijk hebben Rumphius en Valentijn hun bewondering te kennen gegeven voor de fraaie houtsoorten en de prachtig gebeeldhouwde meubelen, in de Molukken aangetroffen. Valentijn schijnt wel het meest getroffen te zijn door den overvloed van ebbenhout en merkt tevens op dat aldaar een groot aantal Balische slaven leefden, die bijzondere vaardigheid toonden in het houtsnijden.

Als men nagaat dat door goed werk te leveren de slaven menigmaal hun vrijheid konden herwinnen, zal men beter begrijpen waarom zij zich inspanden om tot zulk een zuiverheid van lijnen, zulk een perfectie van uitvoering te komen.

Rumphius zegt van het ijzerhout dat dit alléén in half gedroogden toestand bewerkt kan worden en het »met zaag en schaaf qualijk te bearbeiten is.'' Onder het zagen moest er steeds water op het hout druipen daar het anders in brand geraakte.

Hoe moeilijk de bewerking is van die harde houtsoorten kan trouwens ieder bekwaam Chinees te Batavia beoordeelen. De Chineezen aldaar toch zijn de meubelmakers bij uitnemendheid, maar het is mij herhaaldelijk gebleken hoe zij, voor een werkelijk moeilijke reparatie van ebben- en ijzerhouten meubels ten eenenmale onbekwaam zijn, hoe zij er hun gereedschappen op breken en hoe groot hun bewondering is voor de vergeten, duistere kunstenaars, die in staat waren zulk uitnemend snijwerk in zulk onhandelbaar materiaal aan te brengen.

Ten tijde van Rumphius en Valentijn waren dus in de Molukken, en ook op Java, dergelijke rijk geornamenteerde stoelen aanwezig. De versieringen van het zich steeds herhalende lotusmotief kunnen wel niet anders dan onder Hindoe-invloed zijn ontstaan. Dat de motieven van andere bloemen, en ananas, granaatappel of andere vruchten, evenals de sterk aan Moorsche stijl herinnerende bogen en poortjes, waarvan stoelen en banken zoo rijkelijk voorzien zijn, onder Europeeschen, en wat het Moorsche element betreft, speciaal onder Portugeeschen invloed zijn aangebracht, is wel aan te nemen. De Portugeezen toch kunnen in de Molukken

vóór 1605, en op Ceylon, vóór 1650, toen zij door de Hollanders verdrongen werden, hun invloed hebben doen gelden. De aanwending van familie-wapens en heraldieke leeuwen zal waarschijnlijk door onze voorvaders zijn aangegeven, vooral omdat mij stukken bekend zijn waarop het familie-wapen van een onzer Gouverneurs Generaal voorkomt ³⁾.

Later werd de invloed van verschillende Europeesche stijlen bij de bewerking duidelijk zichtbaar. De zware kabinetten doen sterk denken aan die, welke men gewend is in een oud-Hollandsch interieur te vinden. De stijlen van Louis XV, Louis XVI en Empire werden reeds grootendeels in djatihout uitgevoerd. Aangezien onze voorvaders meer dan roekeloos met het ebbenhout hadden omgesprongen, scheen de overvloed vrijwel uitgeput en heden ten dage vindt men dit hout dan ook nog slechts op de eilanden Boeroe, Ceram en Ternate, terwijl het ook op Nieuw-Guinea voorkomt.

Het djatihout is meestal geveerd, rood of zwart met goud, of wel zwaar gevernist. Met het materiaal ging ook het werk achteruit. De later vervaardigde meubelen getuigen van veel minder vaardigheid dan de strenge, rechthoekige stukken uit ebbenhout, die de nadeelige invloeden van klimaat, insecten en slecht onderhoud zoo wonderbaarlijk hebben weten te trotseeren.

Het kort verblijf van den Europeaan in de tropen en de gewoonte om de laatste levensjaren in het Vaderland door te brengen, brachten mede dat het huisraad niet, zooals in Europa, in ééne familie bleef. Dat zelfs de fraaiste stukken daardoor langzamerhand naar de kampongs verhuisden is dus niet te verwonderen. De inlanders hebben nog heden ten dage een groote vereering voor die erfstukken, en, zoo zij niet door den nood gedwongen of door schraapzucht verleid afstand van dit huisraad doen, gaan zij zelden tot den verkoop over ⁴⁾. Jammer echter dat de Islam de beeltenis van mensch en dier verbiedt en dientengevolge het grootste gedeelte der op meubels uitgehouwen engelen- of leeuwenkopjes totaal vernietigd of geschonden is. Zulks is voornamelijk het geval met kasten waarop cherubijntjes of ruiters zijn afgebeeld.

Het snijwerk in ebben- en ijzerhout, namelijk dat hetwelk bij de monumentale, rechthoekige stoelen, banken en tafels is toegepast, kan men in drie soorten onderscheiden. Het eerste is niet veel meer dan een diepe inkerving of inkrassing van schoone, sierlijke lijnen, aangebracht op rug en armleuningen van banken en fauteuils.

Hierbij zijn de gedraaide pooten zeer fijn en dun, in kleine windingen,

3) Een merkwaardig voorbeeld van ontarding van Hollandsche motieven, levert het snijwerk van een mij bekende bank op, waarop in plaats een versiering van bloemen of vruchten, een bloempot met een plant er in is uitgesneden, geflankeerd door twee leeuwen. Blijkbaar is dit motief geïnspireerd door het Nederlandsche wapen en het schild aangezien voor een bloempot, de kroon er boven voor een plant.

4) Het feit dat de motieven van het oude snijwerk tegenwoordig nog in het Karetsche (Mampang, Batavia) worden gebezigd voor batikpatronen, is zeker wel een bewijs dat zij nu nog veel aantrekkelijks voor den inlander hebben.

niet dikker dan een kabeltouw. Ik meen ook te hebben opgemerkt dat dit soort snijwerk uitsluitend in de hardste houtsoorten werd uitgevoerd.

Met het tweede soort schijnt dit eveneens het geval te zijn. Dit is bijna nog fraaier en zeker moeilijker te vervaardigen. Bestaande uit half diep snijwerk van fijn, klein lofwerk van ongeëvenaarde sierlijkheid en zuiverheid van lijnen is het meestal met smal lijstwerk afgezet. Bij dit soort komt het enkele en dubbele lotusmotief menigmaal voor, maar deze stukken blijven zeldzaam.

Van het derde soort, voornamelijk met ananasmotief, van grootere afmetingen dan de ornamenten der beide eerstgenoemde soorten en van meer reliëf, zijn nog meer stukken in omloop. Hoewel fraai en aantrekkelijk van teekening, staat dit werk, naar mijne meening, toch minder hoog en werd in velerlei houtsoorten, zelfs in djatihout vervaardigd. De gedraaide pooten dier meubels zijn grover van windingen en verscheidene uiterst fraai, *à double face*, aan de rugleuningen gebeeldhouwd, maar toch missen zij, in mijn oog, de eigenaardig sobere distinctie die de beide andere soorten kenmerkt.

Slechts één exemplaar van dit werk is, zoover ik weet, op het Bataviaasch Genootschap aanwezig; zéér duidelijk te onderscheiden van de overige meubelen is het bovendien vroeger met ivoor ingelegd geweest. Behalve in de Molukken en op Java heeft men ook op Ceylon dergelijke meubelen gevonden. Zoo spreekt Dr. Oosterhoff over een ebbenhouten stoel in »the Old Dutch Government House» te Colombo en bezitten South-Kensington Museum en meer Musea ⁵⁾ proeven van dit snijwerk. Zeer verrast was ik, zelfs te Tokio, in het Uyeno Museum, een oud Portugeeschen stoel aan te treffen, geheel gelijk aan de meubelen op het Bataviaasch Genootschap aanwezig.

Sedert Dr. Oosterhoff zijn artikel schreef zijn acht jaren verlopen en kan de schrijver met voldoening op zijn werk terugzien. Vele particulieren hebben sedert voor het oud-Indisch meubilair hart gekregen en fraaie verzamelingen aangelegd, daartoe aangespoord door het helderder licht dat hun, door dit opstel, over deze stukken opging.

Ook de toenmalige Conservator van het Ethnographisch Museum te Batavia, Mr. L. Serrurier, begreep dat alles in het werk gesteld moest worden om voor het Bataviaasch Genootschap een zoo volledig mogelijke collectie aan te leggen. Hij stelde zich in verbinding met Arabieren en inlanders, die bereid waren in de kampongs in den omtrek van Batavia naar antieke meubelen, uit den tijd der Oost-Indische Compagnie te zoeken. Hij gaf zooveel mogelijk ruchtbaarheid aan zijn verlangen om voor het Museum

---

5) In het Rijks-Ethnographisch Museum te Leiden is een dergelijk stoeltje aanwezig, omstreeks 1650 door den vorst van Solor ten geschenke gegeven aan den Radja van Taboekan (Sangi-eilanden).

goede stukken aan te koopen, en spoedig was er éénmaal per week, op een vast uur, in de vestibule van het Museumgebouw, een bonte menigte van kooplieden verzameld, die hun antiquiteiten kwamen aanbieden, en stroomden uit de naburige kampongs alle bezitters van oude stukken samen. Dit was het begin der hoogst belangrijke Historische afdeling van het Bataviaasch Genootschap. Later werden in den omtrek der stad tochten ondernomen om moeilijk te vervoeren meubelen te gaan zien en, toen ook daár de voorraad scheen uitgeput, bereidde de Conservator een reis naar Banten (Bantam) voor, met het doel aldaar machtig te worden wat als poesaka's, bij de verarmde nakomelingen van den Sultan, nog aanwezig was.

Mocht aanvankelijk die reis een teleurstelling schijnen, na een kort verblijf te Serang werd door vriendelijke bemoeiing van den Controleur, de assistent wedana bereid gevonden den Conservator tot gids te dienen. Voor matige prijzen werden waggonladingen van de prachtigste en meest belangrijke stukken aangekocht en hoewel de streek zooveel mogelijk werd afgehoopen en alle antiquiteiten werden in beslag genomen, werden nog jaren daarna zoo nu en dan meubelen of voorwerpen uit Banten naar Batavia opgezonden. De beste stukken in het Museum aanwezig zijn uit Banten afkomstig.

Ongeschonden massief ebbenhouten ledikanten, zoogenaamde scheerstoelen, een tric-trac-tafel en fauteuils waren het loon voor de moeilijke, warme tochten langs slechte, hobbelige wegen. De pogingen om uit Tjirebon (Cheribon) en Palembang antieke stukken te verkrijgen, leidden tot niets; uit eerstgenoemde residentie bleek bijna alles reeds verdwenen of zóó geschonden dat alle waarde verloren was, terwijl in Palembang niemand werd gevonden die eenig bevredigend antwoord op herhaalde aanvragen kon geven.

Dat dit zware meubilair, opgehoopt tusschen de ethnographische verzameling van het Genootschap, en over het geheele gebouw verspreid, geen fraai effect maakte, behoeft geen betoog.

Voor het meerendeel vervuild en uit elkander gezakt, vol stofnesten, de banken en stoelen ontdaan van de daarin behoorende zittingen of wel ter dege beschadigd, bleek al spoedig, dat, wilde men deze collectie tot haar recht doen komen en haar voor ondergang bewaren, krasse maatregelen moesten genomen worden.

Het was op dit tijdstip dat de Heer H. D. H. Bosboom in zijn opstel: »Oude Woningen in de stad Batavia'' (*Tijdschrift voor Taal-, Land- en Volkenkunde*, Dl. XI, pag. 563) het denkbeeld opperde om een der nog in goeden staat verkeerende huizen, uit het midden der 18de eeuw, aan te koopen, naar behooren te restaureeren en in te richten met de door het Genootschap verzamelde antieke meubelen. Zoodoende zou men zich een voorstelling kunnen maken van de wijze waarop onze voorvaderen in den Compagnie's tijd waren gehuisvest en door het geheel, op die wijze verkregen, hun leefwijze beter leeren kennen.

Wijlen Mr. L. Serrurier kwam op dit denkbeeld terug in de Octobervergadering van 1899. Hij stelde voor aan de Borneo Company te verzoeken om in huur af te staan het zijvertrek van het door die maatschappij als kantoor gebezigde gebouw aan de Kali-Besar. Deze kamer werd door den Heer Bosboom, op pag. 550 van zijn opstel, onder de aandacht gebracht, omdat zij, behoorlijk gerestaureerd en gemeubeld, een trouw beeld zou geven van een vertrek uit een aanzienlijke Hollandsche woning te Batavia, uit het midden der 18de eeuw. Dit voorstel viel in goede aarde en in dezelfde vergadering werd een commissie benoemd die in opdracht had uit te maken

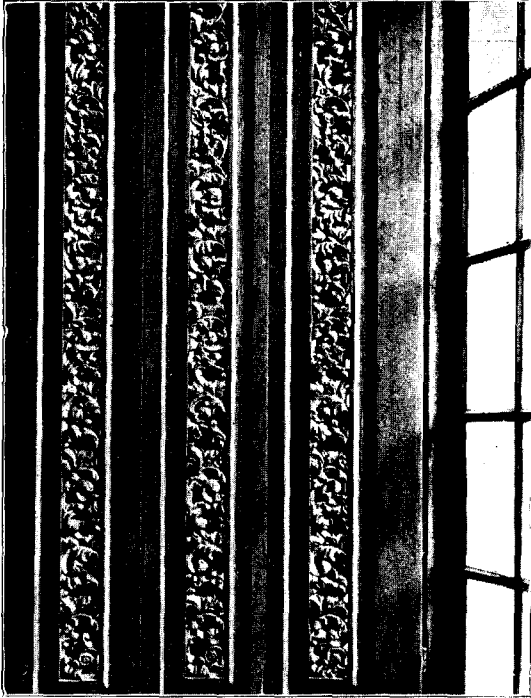
Compagnieskamer te Batavia.

in hoeverre het mogelijk zou blijken de geheele betimmering van het vertrek in de zoogenaamde Toko Merah aan de Kali-Besar over te brengen naar het Museum van het Bataviaasch Genootschap.

Na schier eindelooze onderhandelingen en velerlei tegenspoed, werd de eigenaar bereid gevonden de oude betimmering af te staan, wanneer hem een geheel nieuwe djatihouten daarvoor in de plaats werd gegeven. De Regeering beschikte gunstig op de aanvraag om gelden ter beschikking te stellen voor het bouwen eener kamer in de zaal aan den zuidervleugel van het Museum, waarin de antieke betimmering zou worden aangebracht, juist zooals die in het vertrek in de zoogenaamde Toko Merah aanwezig was geweest. De opbouw dezer kamer en het aanbrengen der fraaie vensters en deuren kostten geruimen tijd en vele maanden verliepen voor dat aan

de inrichting gedacht kon worden. Die tijd echter werd goed besteed. Met de restauratie en schoonmaak van het meubilair werd een aanvang gemaakt, daar een groot aantal stukken sedert jaren op den rooden, modderigen bodem in kamponghuizen opgeborgen, een vuil, onooglijk aanzien had gekregen.

De geheele betimmering, eindelijk aangebracht, bleek overdekt met een zeer dikke, grove verflaag van verschillende kleuren, die zich op geen enkele bevredigende wijze liet verwijderen, zoodat het houtwerk, na gedeel-

A jour bewerkte luiken.

telijk afgeschuurd te zijn, in de vereischte kleuren, dof donkerrood met gouden randen, werd overgeschilderd.

Nog was dit gedeelte van den arbeid onvoltooid, toen de Conservator, Mr. L. Serrurier, in Juli 1901 door den dood aan de directie ontviel en de zorg voor de voltooiing der Compagnie'skamer aan mij werd toevertrouwd. Jammer genoeg werd, vóór dat ik het voorkomen kon, het plafond van dicht op elkander liggende zware balken, gesteund door kleine consoles, dof rood geschilderd, terwijl het djatihout, waaruit de zoldering bestaat, eenvoudig gecireerd had

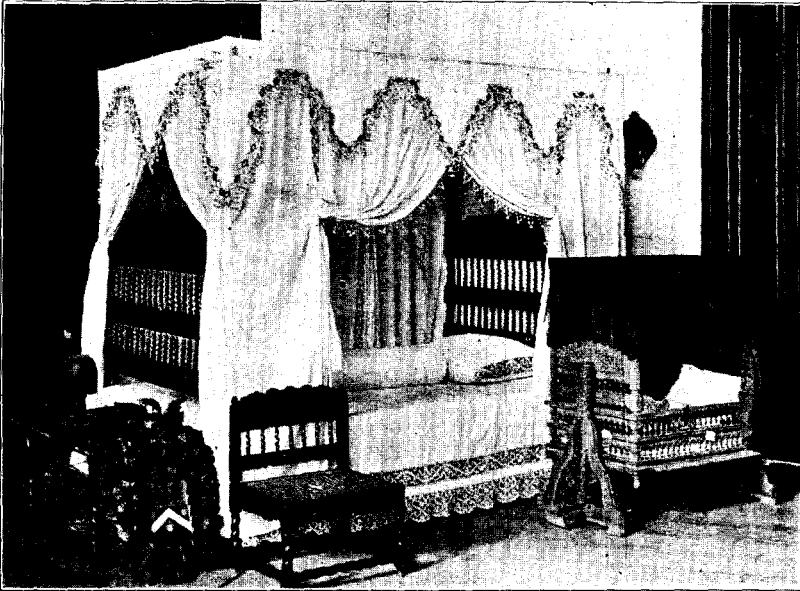
moeten worden. Ook met den vloer ondervond men tegenspoed, zoodat men eindelijk besloot er roode tegels te leggen en die met Palembangsche matten te bedekken, daar de grijs porfieren zerken niet in voldoende hoeveelheid te verkrijgen waren. Doch verder werden alle werkzaamheden uitgevoerd volgens het oorspronkelijke plan.

De kolossale kamer, bijna vierkant en buitengewoon hoog van verdieping, is voorzien van twee breede, hooge opschuifvensters, bestaande uit kleine ruitjes, waaronder eenige van de bekende en gezochte paarse die men in Amsterdam, op Heeren- en Keizersgracht, somtijds nog aantreft,

Een heerlijk uitzicht in het groen neemt alle somberheid weg. Aan de kozijnen dier ramen bevinden zich zware dichtslaande luiken die de vensters geheel kunnen bedekken en met rijk verguld *à four* werk, van boven tot onder zijn versierd (pl. III). Tusschen de ramen is een groote vergulde penantafel geplaatst waarboven een spiegel hangt in een lijst van vrij grof snijwerk.

Tegenover de vensters bevinden zich twee reusachtige, dubbele deuren; de panelen zijn donkerrood geverfd met goede bloemmotieven en lijstwerk opgelegd, die min of meer in Louis XVI stijl zijn bewerkt. Boven

Ebbehout ledikant met klamboe.

de deuren loopt de muur niet door en zijn rijk gesneden bovenlichten met groote menschenfiguren aangebracht. De deuren geven toegang tot een gedeelte der Museumzaal dat geheel als voorportaal is ingericht en met banken, wapenrekken met antieke hellebaarden en andere wapenen is gestoffeerd.

De derde wand der kamer heeft geen uitgang; de witte muur van verhoogde vakken en lambrizeering in pleister voorzien, is in het midden gedeeltelijk bedekt met een kolossale porceleinkast, waarin fraaie schotels, kommen en glazen, waaronder de zeldzame met V. O. C., zijn uitgesteld. Aan de vensterzijde ziet men een fraai, gevamd houten kabinet op kruispoot met vele laden met zilveren hengsels, terwijl aan den deurkant een uiterst merkwaardig kastje staat, oorspronkelijk versierd met ruiters te paard, van

welke geen enkele meer een hoofd heeft, daar zij door beleiders van den Islam zijn weggesneden. Boven dit kastje hangt een fraai bordenrek met oude kruikjes, terwijl er naast een groote staande klok is geplaatst.

Tegenover de vensters, tusschen de twee groote deuren, waarvan één steeds gesloten wordt gehouden, is het fraaiste ebbenhouten ledikant, in het Museum aanwezig, opgesteld. Het behoort tot de tweede soort snijwerk, hierboven beschreven en werd in ongeschonden staat in Banten gevonden. Na véél moeite en nasporingen bleek, dat om deze ledikanten, in vroeger

Hoekje in de Compagnieskamer.

jaren klamboe's of muskietenmatten werden gehangen, hetzij van fijn wit lijnwaad uit Voor-Indië ingevoerd, hetzij van groen gaas. Met het oog op de roode kleur der geheele betimmering viel de keuze op wit lijnwaad, waarmee het ledikant werd behangen. Wat de versiering van dit behangsel en van de lambrequin

betrof, voor dezen werd, onder de Museumvoorwerpen, aan een oud poppenledikantje het model gevonden. Ook op het landgoed Djamboe, bij Buitenzorg, werd bij de bedienden der bewoonster nog een model van deze versiering aangetroffen, zoodat hieromtrent geen twijfel meer behoefde te rijzen. De klamboe werd omzet met rood doorstofwerk op wit gaas, ter breedte van eenige centimeters en van een breede balletjes-franje, in wit en rood, voorzien.

Zilveren klamboehaken, in den vorm van slangen, dienen om het behangsel op te nemen en gelegenheid te geven een blik te slaan in het ledikant, waarin een matras met spreij en kussens met kostbare linnen kant versierd, niet ontbreken.

Naast het bed vindt men een laag ebbenhouten tafeltje met den standaard

voor de pruik, waarvan onze deftige voorvaleren zich, althans gedurende de nachtelijke uren, schenen te kunnen ontdoen.

Aan de andere zijde staat een prachtig gebeeldhouwde en met kleuren beschilderde wieg, eveneens van spreij en kussens voorzien en behangen met een donkergroen gazen muskietennet. Nog is in de verzameling een zwaar ebbenhouten wieg op voetstuk aanwezig, die, evenals de gekleurde, wegens haar groote zeldzaamheid, verdient afzonderlijk vermeld te worden.

In den vierden wand, tegenover de porceleinkast, is in het midden nog een groote dubbele deur, eveneens met kunstig gesneden bovenlicht, die toegang geeft tot een zijgang van bovengenoemd voorportaal. Aan de eene zijde staat een massief van zwaar hout vervaardigd kabinet met prachtig snijwerk; bovenop vonden een antieke aardbol en fraaie pullen een plaats. Aan de andere zijde der deur is een ameublement van het met oppervlakkig snijwerk versierde meubilair in ebbenhout, saamgebracht en zeldzaam compleet, vindt men hier een bank, een tafel, twee armstoelen en eenige kleine stoelen, geheel in hetzelfde genre. Op de tafel staat een juweelkistje van ebbenhout met koper beslag, waaraan nog aanwezig is het orginee slot, dat door moderne deskundigen, een meesterstuk van slotenmakerswerk wordt genoemd.

Boven de bank, aan den muur, hangt een rijk gesneden rek voor lange pijpen, versierd met het wapen van van der Parra.

Voor het andere venster is de tric-tractafel op zoodanige wijze in het midden van een aantal fraaie stoelen geplaatst dat zij schijnt uit te noodigen tot een gezellig partijtje. Onder deze stoelen verdient bijzondere aandacht, een zoogenaamde scheerstoel op zes pooten, die sterk aan Louis XV-stijl doet denken en met rood geschilderd is. Eindelijk is aan het voeteinde van het ledikant een lange bank met heraldieke leeuwen geplaatst, waarvoor een kleine tafel van gevamd hout en met gedraaide pooten.

Midden in het vertrek hangt aan de zoldering een koperen kroon van het bekende model, dat men in oude kerken nog aantreft, terwijl tal van muurappliques voor olielichtjes door de geheele kamer verspreid zijn. Een beschilderde Friesche hangklok, met de bekende zeemeerminnen, laat haar gezellig getik, en te zijner tijd, haar helderen slag, door het vertrek hooren.

Niemand die de Compagnieskamer betreedt waant zich in de tropen, noch in den modernen tijd. De kalmte, koelte en rust, de bijna hoorbare stilte, die in dit vertrek heerschen, verplaatsen den bezoeker plotseling, op verrassende wijze, in de dagen van weleer.

De meubelen, die in deze kamer geen plaats vonden, zijn in de zijgang van het voorportaal op de meest voordeelige wijze uitgestald. Hieronder verdienen nog vermeld te worden: een groote roodgeschilderde en met laden voorziene schrijftafel van een breedte alsof zij voor twee personen moest dienen, met bijbehorende bank, een kleine secretaire met zilverbeslag in laten Louis XV stijl, wapenrekken, ijzeren geldkisten, verschillende

lichtkronen en muurlampen, benevens een kunstig bewerkt model van een kerk die aan de westzijde van het Stadhuisplein te Batavia van 1733—1736 werd gebouwd. Ook in die zijgang zijn tentoongesteld de oude maten en gewichten, vormen voor dakpannen en alles wat niet geschikt werd geacht om in het vertrek één geheel te vormen met het overige meubilair.

Dit is alzoo de wordingsgeschiedenis van de in weinige jaren ontstane »Historische Afdeeling» van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Dat zij eenig is en ook in Europa haar weërگا niet vindt behoeft niet betwijfeld te worden. Het belangrijkste dezer verzameling is echter, dat zij, door de inrichting van een vertrek uit de dagen der Vereenigde Oost-Indische Compagnie, niet alléén een denkbeeld van den arbeid dier dagen geeft, maar tevens een leerrijk geheel aanbiedt dat verzamelaars en kunstliefhebbers tot meerder onderzoek kan aansporen.

M. SERRURIER,

Ouchy-sous-Lausanne, Februari 1906.

TEN KATE.

Verlagen van Vereenigingen.

Verlag 1905 Museum van Oudheden te Groningen.

Met een welverdiende huldebetuiging aan de schenkster Mevr. G. Mesdag van Calcar wordt het zeldzaam geschenk van 47 aquarellen van de voornaamste Nederlandsche meesters uit de 19de eeuw vermeld en de inrichting van de tweede Taco-Mesdagzaal. Van de verdere aanwinsten valt alleen te wijzen op een rijke Japanschen schotel met het Groningsche wapen, uit de 18e eeuw. De aankopen beperkten zich tot eenige opgegraven voorwerpen en een gesneden mangelp plank uit het jaar 1589. Door den heer J. A. Hesterman werden 4 schilderijen van J. J. de Stomme, D. Maes en L. Schouman gerestaureerd.

Ook dit jaar schijnt de grens bij het aannemen van geschenken soms wel wat ruim getrokken.

Het bestuur geeft een blijk van vertrouwen in de toekomst door zoo kort na de groote uitbreiding van het Museum weder een nieuwen vleugel te ontwerpen, waartoe door twee particulieren f 15.000 is geschonken en een gelijk bedrag door Pictura wordt verstrekt voor de in dien vleugel te verkrijgen expositiezalen. Toch zal de reeds niet geringe schuldenlast van het Museum hierdoor weder met f 12.000 worden verhoogd.

Gaarne hopen wij, dat het vertrouwen van het bestuur niet zal worden beschaamd en dat de steeds toenemende steun van belangstellenden voor het werkelijk interessant museum het bestuur in staat zal stellen aan de steeds zwaarder drukkende lasten het hoofd te bieden.

Verslag over den toestand van het Stedelijk Museum „de Lakenhal” (te Leiden) gedurende het jaar 1905.

Blijkens de bijgevoegde statistiek kan de Commissie van beheer met voldoening wijzen op het bezoek. Immers telt men het aantal bezoekers van de gezamenlijke rijksmusea te Leiden te samen, dan wijst de som hiervan slechts enkele honderden bezoekers meer aan, dan van de Lakenhal alleen. Vreemd is het zeker, dat, terwijl verschillende onderwijzers van 's Gravenhage en Amsterdam van de gelegenheid gebruik maakten, om met hunne klassen gratis het Museum te bezoeken, de scholen uit de gemeente zelf slechts sporadisch door enkele leerlingen vertegenwoordigd waren.

Van de aanwinsten valt het meest in het oog een schenking van duizend gulden, ontvangen van Mevr. de Wed. Driessen—von Forckenbeck, ten einde daarvoor een herinnering aan te koopen aan haren echtgenoot, die gedurende 34 jaren lid van de Commissie van beheer geweest was.

Aangekocht werd o. a. een ruitergevecht, geschilderd door den Leidschen kunstenaar Jan van der Stoffe, en een zeegezicht door den te Leiden in 1655 overleden schilder Cornelis Stooter, mede-oprichter van het Leidsche St. Lucas-gild.

Vermelding verdient nog, dat een der schutterstukken van Joris van Schoten, twee portretten van officieren der schutterij door Jacob van der Merck en een regentenstuk van het kleermakersgild, uit het Museum zijn afgegaan ter versiering van de hal van het Raadhuis.

Verslag omtrent den toestand en de aanwinsten van het Museum Boijmans (te Rotterdam) over het jaar 1905.

Van de aanwinsten vermelden wij een klein mansportret van een weinig bekenden Rotterdamschen schilder, Adriaan van der Werff's leermeester Cornelis Picolet.

Was deze aanwinst gewenscht ter completeering van het werk van Rotterdamsche meesters, van meer algemeen belang was de aankoop van een prachtig riviergezicht van Hendrik Maertensz. Sorgh op de veiling der collectie Werner Dahl uit Dusseldorp, gehouden te Amsterdam. Het is een gezicht op de Merwede en 1647 gedateerd.

De directeur gaf in bruikleen een klein stilleven samengesteld uit boeken, een inktkoker, een viool en andere voorwerpen, van Gerrit, den zoon van den bekenden stillevenschilder Willem Claesz. Heda.

De overige aanwinsten vallen, als behoorende tot de moderne kunst, buiten het kader van dit bulletin.

Verslag over het voorgevallene in de Gemeente-verzameling (te Utrecht) in 1905.

Van dit verslag komt alleen hetgeen vermeld wordt over den topographischen en den historischen atlas en over het museum voor dit overzicht in aanwerking.

Een supplement op den historischen atlas is verschenen. Daar de omstandigheid, dat dit supplement ongeveer dubbel zoo groot is als de eigenlijke catalogus, het zoeken er in bijzonder lastig maakt, heeft de heer de Leur, klerk aan het gemeente-archief, een systeem uitgedacht, waardoor het onderzoek zeer vereenvoudigd wordt.

Toejuiching verdiende zeker het genomen besluit, om van alle stadsgezichten die door afbraak van karakter veranderen, vooraf een teekening te laten maken. Aangezien de verwezenlijking hiervan op praktische bezwaren bleek af te sluiten, is thans het plan gemaakt, om langzamerhand van alle gezichten in de stad aquarellen te doen maken, die de reeds bestaande collectie Taets van Amerongen aanvullen.

Van afzonderlijke gebouwen, die in teekening gebracht zullen worden, was de Dom het eerst aan de orde. Een plattegrond, samengesteld naar de beste gegevens, is in voorbereiding.

Met de onderhandelingen over de stichting van een nieuw museum is men in het afgelopen jaar in zooverre tot een resultaat gekomen, dat het genootschap Kunstliefde besloten heeft een aan het genootschap toebehoorend huis door verbouwing tot een museum in te richten, en dat de gemeenteraad machtiging heeft gegeven — echter tegen het advies van de meerderheid der Commissie van bijstand — ook de stedelijke schilderijen daarheen over te brengen.

Van den geïllustreerden »Gids door het museum'' werd een nieuwe druk voorbereid, waarvoor nieuwe zeer goed geslaagde cliché's zijn gemaakt.

Het verslag wordt besloten met een door den archivaris samengestelde »Beschrijving van de zegels der stad Utrecht, die bekend zijn en waarvan afgietsels aanwezig zijn in het gemeente-archief.»

Boekbespreking.

Joseph Destrée, *La Vierge miraculeuse de Foy-nôtre-Dame près de Dinant*. — Origine et Iconographie. Extr. d. Compte rendu du Congrès d'Archéol. et d'Histoire Dinant 1903. Namur, Imprim. de A. Wesmael Charlier, 1904.

In een interessante verhandeling van 34 paginas heeft de Heer J. Destrée allerlei wetenswaardigs meegedeeld over de »Vierge miraculeuse de Foy-nôtre Dame. Een kleine (0.228 M. hooge) Madonna van gebakken aarde wier geschiedenis de Heer Destrée op zeer onderhoudende en uiterst nauwgezette wijze aan zijn publiek mededeelt.

En die uiterlijke geschiedenis heeft, dat moet gezegd worden, op zichzelf reeds een zekere romantische bekooring. Gevonden in een hollen eik, dien een arbeider op gezag van den eigenaar zou vellen, volgens traditie bij die gelegenheid (1609) deerlijk geschonden en door een wonder weer heel geworden — behoudens een kleine schram aan de achterzij — om dit wonder te meer vereerd en sedert heinde en ver bekend, gecopieërd, beschreven en geteekend; voorwaar reeds redenen het stuk in kwestie thans eens nader te bezien.

Van de wonderverhalen blijft intusschen niet veel over. De Heer Destrée toont aanstonds aan, dat een werkelijke breuk waarschijnlijk nooit bestaan heeft, om vervolgens, wel met de liefde van één die het oude werk van kindsbeen af heeft gekend, maar toch ook met de onverbiddelijke strengheid van een ernstig geleerde, de verschillende omtrent ouderdom en bestemming van de beroemde Maagd curseerende meeningen en tradities te onderzoeken.

Zijn conclusies kort samenvattend verkrijgen we het onderstaande:

a. De kleine figuur is in twee helften gevormd en daarna gebakken, en bestaat uit grijze kwartshoudende aarde. De schram op den rug, die ook bij replieken voorkomt en als trouwe copie van het legendarisch lidteeken der wonderbaarlijk geheelde breuk werd aangezien, gaat slechts zeer weinig diep, zeer zeker niet dóór en zal eer een vormfout zijn.

b. De statuette vertoont — dit meenen wij te moeten onderschrijven — geen overeenkomst van stijl met de, den Heer Destrée anders zoo goed bekende, Zuid-Nederlandsche, noch met Fransche of Duitsche sculptuur. — De eenige analogie vindt de schrijver in de z.g. »kerkmadonna" van Jan van Eyck te Berlijn — waarop we straks nader zullen terugkomen. Hij meent daardoor reeds een uitgangspunt gevonden te hebben, om de figuur eenigszins te rangschikken in het Rheno-Mosaansch gebied en zoo tegelijk eenig vast punt voor de dateering te kunnen vinden.

Maar veel nadere overeenkomst nog ziet hij in den stijl der eigenaardige pijpvaardens beeldjes die in het Stedelijk Museum te Utrecht bewaard worden en waarvan Mr. S. Muller in dit Tijdschrift reeds een en ander wetenswaardigs heeft meegedeeld (*Bulletin v. d. Oudheidkundigen Bond*, Jaarg. I, bladz. 213 aangeh. bij Destrée). Hier zijn niet alleen algemeene correspondenties in den stijl, maar zelfs onderdeelen van volkomen gelijken vorm (plooiën, kroon, en de eigenaardige versiering der basis met vlakke boogstellingen.)

En de Heer Destrée gaat verder en verklaart blz. 10: »Pour ma part, je vois dans cette façon de comprendre la draperie, comme un legs de cette puissante pléiade à la tête de laquelle se trouvaient Claus Sluter et Jean de Marville et qui nous est connue par les chefs-d'oeuvre conservés à Dijon.»

c. Wat nu betreft de dateering van het werk is de Heer Destrée het oneens met den Utrechtschen archivaris ¹⁾ en hij kan zijn tegenovergestelde

1) T. a. p.: »Nagenoeg alles, wat wij van de industrie over hebben dagteekent uit dien tijd" (begin 16e eeuw).

meening staven door een monument van 1442¹⁾ dat ik tot mijn spijt tot nog toe niet heb kunnen controleeren. Het *type* moet dus een kleine 100 jaren vroeger gesteld worden dan de Heer Muller doet (hoewel deze in zijn artikel in 't *algemeen* en volstrekt niet in 't *bijzonder* de talrijke overgebleven stukken dateert.

d. Ingenieus is des schrijvers behandeling van de gegevens die ons de vondst in het binnenste van een boom op zich zelve aan de hand doet. Dit betoog is nauwelijks met even afdoende redeneeringen te weerleggen. Alles, de overgeleverde omvang van den reuzeneik, het wonderlijke, nochtans dendrologisch zeer wel verklaarbare feit, dat de schors over de oorspronkelijk getraliede nis waarin het figuurtje geplaatst was, wederom dichtgegroeid moet zijn, de kennis der lokaalhistorie van Dinant, alles moet en kan den auteur hier meehelpen om aan te toonen, dat het stuk in kwestie uit de eerste helft der 15e eeuw dateert.

De Heer Destrée eindigt deze feitelijke beschouwing van het voorwerp met de conclusie, dat het stuk zeer zeker tot de handelswaar der 15e eeuw heeft behoord en dat het oorspronkelijk vóór 1466, of eigenlijk reeds vóór '46 waarschijnlijk, opgesteld werd in een boomnis langs een vermaarden pelgrimsweg, waar het na de noodlottige gebeurtenissen in de streek van Dinant in vergetelheid raakte om niet vóór 't begin der 17e eeuw door een toeval weer aan 't licht te komen.

Maar wat nu de vondst van dit op zich zelf lang niet wonderschoone stuk toch buitengewoon historisch belang geeft voor ons, is dat de auteur het zeer waarschijnlijk maakt, dat ook dit beeldje met de groote menigte herhalingen, die de Heer Destrée met ijver en geluk bijeen gezocht heeft en die hij tot in Canada en Boheme toe heeft gevonden, op een *Utrechtsch* oertype teruggaat. Het zal een bekende Utrechtsche »Heilige Maagd» geweest zijn, gevormd, zooals ook de Heer Muller dat à propos der andere »gebakken beeldjes» vermoedde, naar een grootere figuur in een der kerken van de bisschopstad.

Immers het is niet waarschijnlijk dat men in Utrecht oorspronkelijk gebakken figuurtjes verkocht naar voorbeelden van elders! En een eigenaardige bevestiging voor de Utrechtsche herkomst vinden we tenslotte in de omstandig verhaalde geschiedenis van het exemplaar te Voislavie in Boheme, waarin uitdrukkelijk vermeld wordt, dat het vroeger zeer werd vereerd door de katholieken te Utrecht en dat het in de dagen van den beeldenstorm naar Amsterdam in veiligheid overgebracht, tenslotte door een priester Daniël Schindler, den biechtvader van baron van Kirchner, Heer van Heralec en Humpolec, gezant en plenipotentiaris van den keizer te Utrecht, in 1713 naar Boheme werd meegevoerd.

De conclusies die voor ons hieruit te trekken zijn gaan nog verder

---

1) Op een kandelaar uitgevoerd door Guillaume Lefèvre, volgens inscriptie van 1442, komt reeds een figuurtje voor van het type der Utrechtsche Catharina van de Tolsteegpoort (Muller o. c. Fig. 1).

dan het op den weg van den schrijver lag ze uit te werken. Wanneer wij in deze figuur dus de afbeelding van een Utrechtsch, d. w. z. Noord-Nederlandsch, kunstwerk mogen herkennen en tevens moeten toegeven, dat het oorspronkelijk type daarvan nog uit de eerste helft der 15e eeuw dateert, dan is het geoorloofd het ook wat den stijl betreft weer eens te bekijken naast de groep figuren, die door A. Pit als Hollandsch gekenmerkt zijn en dan is het ontegenzeggelijk, dat we een groote overeenkomst moeten zien in den stand, in den val der plooiën, het weeker der vormen eenigszins teekenend, veelal in ronde pijpen neervallend gewaad b.v. met de koorbankfiguren uit Zalt-Bommel en met enkele Utrechtsche steenen figuren uit de eerste helft der 15e éénerzijds, maar ontegenzeggelijk — met den Heer Destrée — ook met de Bourgondische school van Sluter en de zijnen ter andere zijde. Het is dunkt ons weer een niet onaardig bewijs voor de éénheid van stijl in deze beide scholen. Maar er is nog iets, zelfs als men, met den Heer Muller, aanneemt, dat alle figuren van deze soort die wij thans kennen, het figuurtje der Nôtre Dame de Foy misschien uitgesloten, slechts latere nabaksels zijn van oudere voorbeelden, dan blijven die voorbeelden toch naar den stijl vóór de 40er jaren der 15e eeuw te dateeren ¹⁾ en gaat het kwalijk aan te beweren, dat hier reeds een rechtstreeksche invloed van de Bourgondische school op Holland zou hebben gewerkt. Is het dus wel rationeel dat de Heer Destrée van den erfenis der »puissante pleiade» spreekt, zou hij niet veeleer op een gemeenschappelijken oorsprong moeten concluderen, blijkt er niet veeleer uit, dat ook zonder Sluter's persoonlijken invloed de Noord-Nederlandsche sculptuur in 't zog der groote Rhijsch-Duitsche van begin af aan denzelfden cours zeilde, zij het dan ook zonder die persoonlijke noot die Sluter's genie haar in Dijon verleende en waardoor hij een algemeen bestaande vormtaal tot een bijzondere wist te verwerken, ongeveer zooals een groot dichter werkend met dezelfde woorden en in zekeren zin met dezelfde beelden als zijn tijd- en landgenooten niet te min nieuwe effecten scheidt?

En geeft men mij dit toe, dan heeft de Heer Destrée hier een ongezocht bewijs te meer geleverd voor de meening van A. Pit.

De verdere uitvoering van het onderwerp, de opsomming der bestaande replieken, herinneringsprenten en kleine figuurtjes zijn wellicht bij latere vondsten van belang, in elk geval mag dit een geslaagde en goed gedocumenteerde onderzoeking heeten.

W. VOGELANG.

---

1) In dien zin versta ik 's schrijvers aanhalen van de »Maagd in de kerk» van Jan van Eyck (die van 1439 is) want voor 't overige doet de zeer in 't algemeene bestaande gelijkenis er niet veel toe. De kroon heeft iets verwants, maar de plooiën dragen door ontbreken der kenmerkende driehoekplooiën voor den schoot toch een geheel ander karakter.

Die Haghe, Bijdragen en Mededeelingen, 1906.

Het jaarboek bevat o. a. een zeer uitvoerige en rijk geïllustreerde beschrijving van de Gevangenpoort van de hand van Jhr. G. G. Calkoen, plattegronden van het paleis Buitenrust, met toelichting van J. Brouwer, en een pleidooi voor het recht van den Staat op den Hofvijver door Mr. Seerp Gratama.

Kleine mededeelingen.

Tentoonstelling te Leiden bij gelegenheid der Rembrandthulde.

Door de Leidsche Rembrandtcommissie zijn ter gelegenheid der Rembrandthulde een tweetal tentoonstellingen georganiseerd, die van 14 Juli tot 15 September geopend blijven.

In het Academiegebouw op het Rapenburg worden vijf zalen ingericht voor eene tentoonstelling van origineele teekeningen van Rembrandt en reproducties van zijne werken. Hierbij zal ook door eene serie reproducties naar schetsen, en van werken die Rembrandt geïnspireerd hebben bij het ontwerpen zijner werken, een overzicht gegeven worden van kunsthistorisch belang.

De tentoonstelling van schilderijen wordt gehouden in de kunstzaal van het Stedelijk Museum aan den Ouden Singel. Zij beoogt om een overzicht te geven van Rembrandt's kunst in verband met die der Leidsche meesters, die in zijn tijd of onder zijn invloed gewerkt hebben. Een zestiental Rembrandt's is reeds toegezegd, grootendeels nog nergens tentoongestelde werken, waaronder de zoogenaamde Scipio uit Berlijn en het pas ontdekte schilderij in het bezit van den heer van Wageningen. Jan Steen is door 13 stukken, alle uit particuliere verzamelingen, vertegenwoordigd, van van Goyen zijn 6 schilderijen toegezegd, van Gerard Dou 9, waaronder een zijner hoofdwerken, afgestaan door den Hertog van Westminster. Ook Brekelenkam is goed vertegenwoordigd en van de Hooch en Frans van Mieris zijn merkwaardige stukken toegezegd. Het totaal aantal der inzendingen bedraagt ongeveer zeventig.
